

Charlez Guennou (Gwennou), Lezardrev 1851 – Vitry-sur-Seine 1915).
Maro ar roue Morvan, bet embannet e 1895.

Maro ar roue Morvan

Kenta gwerz

I

Karl-Veur¹, goude beza bet o vale e hloar
Adaleg an Aoder hag an Danub d'al Loar ;
Goude beza gantañ meur a roue trehet,
Ha dindan e lezenn kalz a boblou pleget ;
Goude beza devet pe taolet d'an douar
Templou an Idoled, savet kroaz ar Halvar
En e leh, e peb bro : Karl-Veur en em gavas,
Eun deiz, Roue ar bed...Ha, kaerroh a zo c'hoaz,
Ar bed hen enore 'gozig evel Doue !...
Ne oa Mestr nemetañ ! Roue, pobl a zente
Gand hast ha doujañs vraz ouz e hourhemennou.
An douar a grene dirag e hourdrouzou !

Eun devez, war e dron, Karl ar Meur azezet,
E gleze en e zorn, e benn gantañ soublet,
E oa oh eñvori, o trei en e spered
An oll draou burzuduz, beteg-henn gantañ greet,
An oll draou burzuduz en-doa d'ober c'hoaz...

« War ar bed, emezañ, ne oe gwelet biskoaz
Roue galloudusoh ha brasoh evidon...
Pa gomzan-me, dre-oll e klever ahanon !
Ma c'hoant a zo ma reiz, ha skeud ma hurunenn
A ra d'ar Rouanez krena gand an anken...
Karl-Veur eo ma ano ! N'edon biskoaz trehet,
A drugarez Doue ha nerz ma zoudarded...
Ha koulskoude din 'zo lavaret n'eus ket pell
Ez eus eur vro du-hont, heh ano Breiz-Izel,
E fell dezi dalhmad terri ma gourhemenn.
Ober goap ahanon koulz hag euz ma lezenn !...
Bro divez, diskiant !!! War ma meno, tud Vreiz.

A lamm eur galon dir hag houarn euz o hreiz...

O mor hag o hoajou o diwall... O Roue
A zo eun den dispont ha karet eo gante !...
P'o galvo d'an emgann, an Arvor, an Argoad

A zavo a-unan ha, neuze, nag a wad
A vezo skuillet c'hoaz !... Impalaer ha Roue,
Me, Karl-Veur, am-eus spont, pa zoñjan en dra-ze !

¹ Notenn el leor orin : eun impalaer brudet-braz er bed oll. E galleg *Charlemagne*.

Petra ober, siwaz ?... Kastiza Breiz-Izel !!!
Kastizet e vezo, ha ne vezo ket pell,
M'hen tou dre ma hleze !!! »

*

Kriza a reas e dal,
Ha, pa zavas e benn, e Varoned, raktal,
A dostaas outañ, doujuz ha diskabell :
« It, emezañ, va zud, it prim da Vreiz-Izel !
Deskit d'an dud gouez-se n'eo ket mad ober fae.

Diwar-benn Karl ar Meuer, ho Mestr hag ho Roue,
Eo red deze plega, ha raktal, pe vervel !!!
Setu ma gourhemenn ».

*

Ma Breiz, ne oe ket pell
E tegouezas ganit eun darvoud estlammuz,
Ha da wad a redas evel eur ster founnuz,
Dre leh ma tremene arme an Impalaer...
Trehet e oes, siwaz ! En da barkou ken kaer,
War ar mêz hag en kêr, war gerreg da aochou,
Er hastell, en ti-plouz, koulz hag en goajou.

En hentchou braz, dre-oll, e pevar horn ar vro,
Ne weled, pep kammed, nemed korvou maro !...
Bugale, tud yaouank, tud koz, merhed, gwraez,
Paour, pinvidig, war vor, e traoñienn, er menez,
Evel ma kouez en hañv, dindan falh ar meder,
Ar foenn en or prajou, ar pennou ed pounner,
Evel-se e koueze da vugale, va Breiz,
Ha da galon, gand euz, a lamme en da greiz !!!
Pebez reuz damantuz !!! Burzud, va bro garet,
Er brezel spontuz-se, pa n'ah-eus ket kollet,
Ar berad diweza a wad da waziou
An hini diweza euz da vugaligou !!!

*

Karl-Veur a hounezas !!! Hogen Paotred-Vro-Hall
N'o-doe ket nag amzer hir, na leh da fougeal
Diwar-benn o gounid rag te, ma Breiz-Izel,
Pa fell d'eun enebour treuzi gand eur gontell
Da galon virvidig, te a gav nerz bepred.

Da stourm beteg ar penn 'h a da lakaad er bed
Bugale gloneg a vezo da viken
Mervel pa vezo red, pe veva d'az tivenn !!!
E-touez an dud kreñv-se, te a hanas unan

Brudet dreist ar re all, (anvet am-eus Morvan !)
Morvan ar Meur, Morvan doujet evel Roue
Ha karet gand an oll e Leon, e Kerne...
Hennez a oa ennañ kalon eur gwir Vreizad !
On zudou-koz, gwechall, en Arvor hag en Argoad,
A gane, tost d'an tan, er goañv, an taoliou kaer
Greet gantañ, er brezel, 'eneb an Impalaer,
Mab hena Karl ar Meur, Loeiz an Deboner²,
Evid miroud dinamm da wiriou, ma Breiz ker !...

Me a fell din ivez displega d'am broiz
Istor wirion Morvan, ha lavared em giz
E vuhez, e varo... Selaouit gand evez,
Tud yaouank, c'hwi ar re³, marteze, eun devez,
A ranko kuitaad Breiz, evid divenn Bro-Hall,
Ha mond d'ober brezel d'heh enebourien fall !
Likit en ho spered skwer ar Roue Morvan !
Ha, pa zeuy an eur griz, mar fell da beb unan,
Beza heñvel outañ, gwaz d'ar Brusianed !!!

*

War dinaou eur menez, Morvan en-doa savet,
Evel war e noz, war eur roh, e gastell,
Eur hastell, eveltañ, rust ha garo d'ar zell...
An Dourdon, ster founnuz, a ree an dro dezañ
A-barz meska e zour gand dour ar mor tosta...
Koajou derv, koz ha don, a bep tu, en dremmwel.

Lanneier, bourhigou, setu rouantelez Morvan !...
Diwar veg an tour braz savet en e gastell,
War hini⁴ en-doa displeget e vanniell,
Morvan, evel en êr, a daole gwech-hag-all
Eur zell leun a hourdrouz war-zu mêziou Bro-Hall ;
Ha goude, pa droe e lagad war-zu Breiz,
E galon gand al lorch, a dride en e greiz,
O weled, er parkou, dre-oll e zujedi,
Leun a nerz, a yehed, oh arad, o vedi...

« Pa vo red, emezañ, an dud-mañ a ouezo
Rei darbar da Vro-Hall, ha divenn stard o bro !...

Gand ar mergl, e kredan, va hleze 'zo debret
Hag oh ober netra ez on oll morgousket...
Salo ma klevin c'hoaz trompillou ar brezel
O hervel paotred Vreiz a bep tu d'am hastell,

² **Notenn el leor orin** : N'am-eus kavet, e brezoneg, eur ger all da lared *Deboner*. Gwechall ar ger-ze a oa anavezet mad. An Aotrou Kervarker, en e Varzaz-Breiz, a skriv : « Dre kompasion ouz an Pasion, on Roue deboner.. »

³ ar re : pere, er skrid orin.

⁴ hini : behini, er skrid orin.

Evid mond d'an emgann 'eneb paotred Vro-Hall,
Pe 'eneb ar Zaozon, tud displeal, tud fall !!!
En deiz-se, m'hen lar frêz, e vo gwelet er bed
Ar pez bete vremañ ne oe biskoaz gwelet !...
Va Doue ha va Breiz ! Ne zoujan nemete !!
Va fried ha va gwir ! Setu va harante' !!
Va fried ha va gwir ! Setu va harante' !!! »

II

Karl ar Meur a varvas ha, raktal, e peb bro,
Ne oe ken komz diwar-benn e varo...
Pebez dizamm !!! Ar Sax, an Alamagn,, Bro-Hall,
Ar Hreisteiz, ar Huz-Heol, hag an oll broiou all,
War ar re⁵ Karl Ar Meur en-devoa astennet
E vaz a Impalaer, pounner ha gwaldoujet,
Oll e trident gand joa, o soñjal ne oa ken.

Eun den d'ober deze tevel, plega o fenn
Dirag e Varoned ha dirag e vanniell !...
Hag evid gwir, Karl-Veur, koulz a-dost hag a-bell,
E-pad hanter-kant vloaz, oh ober reuz dre-oll,
A oa bet eur gwall veh war ziskoaz ar bed oll !!!!

*

Morvan, eñ, Roue Breiz, ne oe tamm strafuillet
O weled eur Sezar e-leh eun all laket !...

*

Koulskoude, pa zavas Loeiz an Deboner,
Mab ar Roue-Kurun⁶, mab ar hoz Impalaer,
War dron e Dad, pa oe gwelet en e balez,
En e zorn, evel merk euz e Rouantelez,
Eur hleze aour fetiz ; pa lakaas war e benn
Kurunenn Karl ar Meur, an Impalaer Romen⁷ ;
Pa zeuas tud al Lez, Eskibien, Baroned,
Diskabell, hep kleze, doujuz ha daoulinet,
D'ober le da vezañ bepred sujedi vad
D'an Impalaer nevez kerkoulz evel d'e Dad,
E gwazied ar Bobl, dre-oll, e tremenas
Evel eur hridienn a gas hag a zroug-braz,
Rag ar Bobl a oa skuiz o veza chadennet,
Ha mall a oa ganti da veza dizujet...
Maro Karl-Veur, ar Bobl a gemeras kaoln...
Kredi a reas teurel eur zell war-zu an Tron,

⁵ ar re : bere, er skrid orin.

⁶ **Roue-Kurun : notenn el leor orin** : *Roi Tonnerre*, eul lesano roet da Garl-Veur.

⁷ Impalaer Romen : **notenn el leor orin** : Karl-Veur a oe sakret Impalaer ar Huz-Heol, er bloaz 800, gand ar Pab Leon III.

War-zu an Impalaer, eur zell leun a houdrouz,
Hag an Tron a grenas, an Impalaer kerkoulz,
Rag aon na zeuje ar Bobl dizorhennet
D'o diskar da viken hep tamm truez ebed !...

Ar sklav, pa fell dezañ terri e chadenou,
Ha gounid evid mad he gwir, he frankiziou,
A rank beza dalhmad dispont ha kaloneg,
Lemm a spered, eskuit, war evez, ha pennag
En he soñj, bepred prest, eun abeg kas da benn
He c'hoant, da gemered pe gleze pe bluenn.
Anez, biken ganti ne zeu da vad en-dro !

Loeiz an Deboner, pa zihunas ar vro,
En-doe spont, eur pennad, da goll e gurunenn...
Mez ne badas ket pell gand ar Bobl he froudenn !...
Dran a gollas kalon : an droulañs, a-hend-all,
Neuze, evel bepred, a oe ar brasa gwall...
En eun tu, Duchentil, Eskibien, Baroned,
En tu al kouerien, skuiz o veza renet.

Mez heb den d'o divenn, da houlenn o gwiriou.

D'o sturia er brezel, da rei deze armou !
Setu perag ar Bobl a oe ken prim trehet !!!
Setu perag Loeiz, eur pennadig spontet,
A gemeras kalon... ha, pa daole eur zell
War e Rouantelez, koulz a-dost hag a-bell,
Ne wele nemed tud, er-mêz hag er hêriou,
Bepred prest da zenti, da baea an taillou,
Oll *nasket* a-nevez !...

Ne oa nemed Morvan !...

Euz an Impalaer braz, hemañ ne ree neb van
Nag euz e lezennou... Euz e hiz e veve,
Ha ne zouje netra, na den, nemed Doue !!!

*

Ha red e veze mond da weled Breiz-Izel
Da glask ar Roue-ze, d'ober dezañ brezel ?...
Dond a reas da zoñj, neuze, d'an Deboner
Penaos e dad brudet, Karl-Veuer, an Impalaer
Goude beza trehet Vinkied ha Didier
En-doa skuillet gwad Breiz e kêr, el lanneier,
Er vourh hag ar hoajou, hep spont hag hep truez...
Setu kavet gantañ ar gwella digarez !!!
« Red eo din, emezañ, kastiza Roue Breiz !!!
Mez, pa zoñj an Iliz, pa'z eo eun den a feiz,
Me a gaso dezañ Witchar evid kannad...
Henez a zo eun den hag a gaso da vad
E gevridi diêz... Rag n'ez eus ket unan
E vefe, eveltañ, gouest da douella Morvan !

Evel e vestr Alkuin, ez eo den a spered,
Meur a dro-bleg ennañ, ha teodet kaer meurbed.

Treh dezañ e-unan, e pep hent war evez...
Ouspenn am-eus klevet, en e zorn, aliez,
Ar hleze a reas burzud... Kasom Witchar !
Ne welan ket, em Lez, eur hannad dezañ par !!! »

*

Setu Witchar en hent o vond da Vreiz-Izel...
Morvan a reas dezañ, war dreuz dor e gastell,
Eun degemer klouar ha leun a hourdrouzou !...
Roue Breiz ne oa ket mestr e troidellou,
Rag eeun ez ee dalhmad !... Pa zeujont er zal vraz,
E zell du ha garo, Morvan a azezas,
E zaouarn serret kloz ha droug braz en e greiz,
Pa lavaras Witchar : « M'ho salud, Roue Breiz,
M'ho salud, gand doujañs, a-berz an Impalaer,
Ma Mestr, an Hegard, Loeiz an Deboner !!!
Me ho salud, Morvan, Roue fur ha brudet !
Gloar deoh digand Doue, buhez hir ha yehed,
Peoh ha gounid, dalhmad, war hoh enebourien,
Evurusted, brud-vad, e-touez ar Gristenien !!! »
Witchar, *kannad louarn*, o komz en doare-ze,
A chomas en e zav dirag tron ar Roue,
Hag hemañ, tamm-ha-tamm, e koueze e gounnar,
O klevet komzou flour ha dudiuiz Witchar !...
Ar manah ne gomze na diwar-benn gwiriou
Dleet d'ar gwaz paea, beb bloavez, d'e aotrou,
Na diwar-benn al a re Priñsed Vro-Hall
Da veza, e pep hent, doujuz ha tud leal,
Da stourm, da skuill o gwad evid an Impalaer...
Witchar, *kannad luban* ha fur evel eun naer,
E falveze dezañ, gand e droidellou,
Gounid kalon Morvan, starda ar chadennou
A stage Breiz-Izel ouz Impalaer Bro-Hall !...
Kuzulierien re flour a zo mignoned fall !!!...
Morvan a oa nehet hag ennañ e-unan
A lare : « Bennoz deoh, ma Doue !! Me, Morvan,
Setu-me, tamm Roue, mignon eun Impalaer,
Breur Loeiz an Habask !... Trugarez, ma Zalver,
Pa hellan diwall c'hoar va bro ger Breiz-Izel.

Diouz eun droug gouelvanuz... Va malloz d'ar brezel !!!
Aotrou, plijet ganeoh rei ar peoh da Vro-Hall
Ha d'am Breiz.... Teurvezit a beb droug o diwall ! »
Trehet e oa Morvan, ha torret e gounnar...
Eet eo ganit an dro da vad, toueller Witchar !!!!
Ar manah, lorh ennañ gand eur gounid ker braz,

A lavare bennoz da Zoue, pa welas
Ar Rouanez⁸ o tond etrezeg he fried.

Na pegen kaer e oa gand he bleo alaouret
Ledet war he diskoaz, gand he daoulagad glaz
Evel bolz an Neñvou, gand eur gurunenn vraz
En perlez hag en aour kempennet war he fenn
Gand he gouriz arhant, hag he gwiskamant gwenn.

*

Impalaer galloudeg, Loeiz, mestr Bro-Hall,
Roue doujet e-touez an oll Rouanez⁹ all,
Te a grede beza sturier, rener ar bed
Ha ne gavjes biken, war da hent, den ebed
Evid mond a-eneb da lezenn, da gomziou...
Sell bremañ, Umpalaer !!! Gand c'hoarz he muzellou,
Eur plahig, bugel c'hoaz, mez eeun en he spered,
Rouanez Vreiz-Izel, ha gand Morvan karet.
Eur plah, Loeiz Bro-Hall, gand eur pok, gand eur zell,
A dreho war Witchar, a ray da Vreiz-Izel
Kemer kounnar ouzit, stourm beteg ar maro,
Ha da Vorvan beza gloar haqq enor e vro !!!
Evel-se aliez, an armou disterra
A dreh, pa blij d'an Neñv, an armou ar hreñva !!!

*

Skañv hag o vousec'hoarzin, setu ar Rouanez
O tond e-tal an tron, o tostaad war he fouez
Ouz he fried Morvan, o vond mistr ha mibin
Da rei dezañ eur pok tener, war he daoulin
D'azeza hep tamm mez, heb ober van ebed
Da Witchar, gwir gannad eun Impalaer brudet...
Gand he divreh e reas da houzoug ar Roue
Eur houzougenn dispar, hag hemañ, kaer en-doe,
Gand ma kare e wreg ne hellas ket terri
Al liamm tener-ze... Touellet e oa ganti !!!

Hir amzer e komzas goustadig en e skouarn,
Hag en-dra ma komze, Morvan, an den houarn,
A zave kounnar ruz ennañ... Allaz, Witchar,
Eet da dro da fall, kouezet eo d'an douar
Ar pezh az-poa savet war-bouez kement a boan,
Treh eo ar Rouanez... Lak evez ouz Morvan !!!

Pa davas e bried, hemañ gand karante'
A bokas strad dezi, hag o sevel neuze
En e zav, rust e zremm ha garo e lagad,
E laras da Witchar « Distro d'ar gêr, kannad !
Lavar d'an Impalaer ah-eus kollet da boan,
Ha n'ah-eus ket gallet drougaveli Morvan !...

⁸ Rouanez : gwreg eur roue.

⁹ Rouanez : liester Roue.

Lavar dezañ e fell din beza mistr em bro
Eveltañ, e Bro-Hall, deuet neb a garo !!!
Ne fell ket din beza dindan e vaz¹⁰ pleget !...
Breiz da Vreiziz, Witchar, Bro-Hall d'ar Hallaoued !
Setu ma ger, manah !! Kenavo an distro !!!
Breiz-Izel da Vreiziz pe da Vorvan ar maro !!! »

¹⁰ e vaz : notenn el lero orin : son sceptre.

Eilved gwerz

III

Pa lavaras Witchar dezañ komziou Morvan,
An Impalaer Loeiz ker braz e oe e boan,
Ken grevuz e estlamm ma chomas dilavar
Pell amzer... Goude-ze e laras da Witchar :
« Re bell, dre zant Denez, am-eus-me gouzañvet
A-berz Morvan-ar-Foll, a-berz e Vretoned
Dismegañs !... Ma ! M'hen tou a wir galon hirie.

Emberri o-devo keuz diwar-benn kement-se !!!
Mar don mestr e Bo-Hall ha mab da Garl-ar-Meur.

An dud diaviz-se, a-barz ma vo nemeur,
A skuillo daerou druz hag o gwad a redo
Ken stank evel gwechall, adarre en o bro,
Ha Morvan ho Roue, hag e wreg dievez.
Pa reont ahanon hag euz ma madelez
Ken nebeud all a stad, gwaz, gwaz teir gwech deze !
Ne gavint neb truez, m'hen tou dre va hleze ! »

*

Greet gantañ al le-ze, Loeiz an Deboner
A laras d'e vignon : « Arabad koll amzer,
Witchar !... Dastum raktal e-touez an Deutoned ! »
Tregont mil den d'ober brezel d'ar Vretoned...
Mar ne vez ket a-walh, dastum daou gemend-all.
Ma chomo ar gounid evid mad, gand Bro-Hall ! »

*

War evez, deiz ha noz, Morvan ne lezas ket
Tud Vro-Hall da dostaad... War veg an tour pignet.

*

En e gastell ar Roh, displeget e vantell,
E kornas da dud Vreiz deredeg d'ar brezel...

*

En Arvor, en Argoad, garm skrijuz ar Roue
A spontas an hekleo... Dre-oll, hemañ, neuze,
A grias a-bouez-penn : « War-zao evid on bro !
Morvan a zo ganeom, Morvan on diwallo
'Eneb an Deboner hag an oll drubarded
A fell deze on has a-nevez da sklaved !!!

War-zao ! Deskom eur wech da zoudarded Loeiz
Ez eus c'hoaz eur gwad beo e gwazied tud Vreiz !

War-zao, evid on bro, war-lerh Morvan-ar-Meur !
War-zao en an' Doue, ha dorn-ha-dorn, breudeur !!!

*

War-zao ! Setu ar garm a youhas kant-mil den
E kêr ha war ar mêz, er menez, en draoñienn...
Denjentil ha kouër, micherour, mordead,
Bihan, braz, pinvidig ha paour, oll a-vagad
E teredjont d'ar "Roh". Ar wazed tro-war-dro
A zeuas oll ivez da zivenn o mamm-vro...
Morvan Veur, Roue Breiz, e porz braz e gastell.

O dastumas gand lorch dindan skeud e vanniel...
Neuze e oe gwelet paotr Treger, paotr Kerne,
Paotr Gwened, paotr Leon, tost an eil d'egile.,
Dor-ha-dorn, o toui stourm beteg ar maro
Evid divenn o zud, o Doue hag o bro...
Ha pa lavarjont oll en eur vouez : « *Torr e benn* ».

An douar a grenas everl gand an derzienn !
Ar Roue, pa welas er stumm-ze Breiz-Izel
'Dastumas a bep tu dindan skeud e vanniel,
Pa glevas an oll dud o houlen ar maro
Kent eged fazia ha dilezel o bro,
Ar Roue, lorch ennañ, a vouez skiltr hag uhel
A laras : « Degasit amañ ma marh brezel !
A-raog ! a-raog ! Bevet dalhamd an Erminig,
Sent Vreiz ganeom ha gwaz da Vro-Hall gizidig !!! »

Hag an oll war e lerh : « Bevet Breiz da viken !
Bevet Morvan-ar-Meur ! Gwaz d'on enebourien ! »

*

Neuze, seh e lagad ha luhed en e zell,
Roue Breiz a roas d'e zaou vabig-gevell
Eur pok stard ha tener... E wreg, ar Rouanez
Daoust ma oaen he halon gloazet gand an enkreuz,
A dostaas doujuz hag en eur vousec'hoarzin
Ouz he fried Morvan !... He fenn ouz e zaoulin,
E lavaras dezañ : « Ma Roue, ma mignon,
Me a bedo kement ar Werhez, on Itron,
Eidout, evid Breiz, e-pad an emgannou,
Ken ma chomo an treh da vad gand hoh armou !
Nerz ha kalon, Morvan, ma'z kwelin prest er gêr
Em hichenn, e-kichenn on daou vugelidig ker...

A-raog evid on Bro ! Doue hen gourhemenn !
Bevet an Erminig hag on Breiz da viken !

*

Peurarnezet, Morvan war e varh a bignas...
Nemed ar Rouanez, a-nevez, a zeuas
Eun hanaf¹¹ en he dorn, leun a win koz ha kreñv,
Hag he sell glaz ha dous savet war-zu an Neñv :
« Ev, emezi, Morvan, ha Doue ra'z nerzo.
An treh d'on Bretoned, ha d'o henta distro ! ».

Morvan a gemeras an hanaf alaouret,
Ha, laret dre eur zell, trugarez d'e bried,
Eh evas a-stok-penn ar gwin a oa ennañ,
O lared : « Breiz a-raog, en an' Doue, bremañ ! »

Setu Breiziz en hent war-lerh Morvan-ar-Meur,
Hep soñjal tamm, siwaz ! er maro, en drougeur !...

*

An heol a zav skeduz hag e genta bannou
A skuill tommder ha nerz war gêr, war ar mêziou...
An evned a zihun, hag o han dudiuz
A lavar Meulodi d'o Mestr Oil-Gallouduz...
Eun êzennig klouar a hwez war ar hoajou
Hag a hej goustadig ar yeot glaz, ar bleuniou...
En touriou, ar hleier a diñs an "Angelus"
Hag o mouez en em vesk gand moueziou arvaruz
Al loened er parkou... Pell, du-hont, ar mor braz
A vorgousk, o lipad an trêz, ar bezin glaz...
Ar brug hag ar balan, hag ar bokedennoù-lêz,
Al lann hag ar gwivoud, ar roz, ar rouanez
Ar spern gwenn, al lore, ar skav, ar munudig
A skuill o hwezioù mad !... War an derv, ar Hoantig¹²
A ra lammou dispar... Ar zaout hag ar hezeg,
An deñved dishual, er park hag el lanneg,
A beur hag a hoari, dispont !... War an douar,
Biskoaz devez kaerroh na lugernas, m'hen lar !...
Ha soudarded Morvan, o weled traou ken kaer
A rede d'an emgann, laouen ha dibreder...
Ped aneze, siwaz ! a zistroio da Vreiz !!!
An heol a zo skeduz, ar gwad tomm en o hreiz,
O divreh leun a nerz... E Morvan, o Roue,
O-deus eur fiziañs vraz.. Penaoz sponta neuze ?...

*

Ar Rouanez, pignet war veg tour he hastell,

¹¹ hanaf : galleg : eur hob.

¹² ar Hoantig : ar haz-koad.

Gand he daou grouadur, a heulie, en dremmwel,
Morvan hag e baotred o vond en an' Doue,
Da stourm evid o Breiz, o gwir hag o Roue...
Emberr n'o gwelas ken... Setu-hi heh-unan,
Rouanezig yaouank, gand daou vugel bihab !!!
Den ne chom da nerza he halon hlaharet...
Oll int eet d'an emgann evel gwir Vretoned !!!
Den a-hont, en dremmwel, ha den en he hichenn,
Nemed he daou vabig, kousket war he barlenn.

Eur peoh spontuz dre-oll... Ne glev, siwaz, netra
Nemed, gwech an amzer, ar hleier o tiñsa
An eur, evel ar hlaz, gand eur vouez truezuz...
Neuze he daoulagad a skuill daerou founnuz,
O lared : « Sent ma Bro, trugarez, me ho ped !
Mirit d'am bugale o zad, din ma fried !!! ».

IV

O kas da Vreiz-Izel e Deutoned digar,
Loeiz a lavare d'e guzulier Witchar :
« Na truez nag arzao !!! Lazit braz ha bihan,
Ha dreist-oll degasit amañ ar foll Morvan,
Maro, pe e buhez... Mall am-eus d'hen gweled
Dirag ma zron, amañ, treid, daouarn chadennet !...
An hini hen treho, mar fell dezañ arhant,
M'hen gray... dre zant Denez, pinvig hervez e hoant !
Nag arzao, na truez !... Drant e vo ma halon,
Pä glevin seni glaz an diweza Breton ! »

*

Breiz-Izel, Impalaer, ne deo ket c'hoaz trehet,
Ha kalz gourdrouz ah-eus, e-touez da Deutoned,
Evite da veza tregont mil bleiz digar,
Hini ne zistroio biken d'e vro, m'hel lar...
Dant evid dant, Loeiz !!! Ne chomo ket unan
War-lerh kounnar tud Vreiz hag ho Roue Morvan.

*

Trehet ha lazet oll e Deutoned, Loeiz
A halvas tud ar Sax¹³ prim-ha-prim da Vreiz,
D'o has da Vreiz... Tud kreñv ha, gwechall, tud vrudet.

Hirie sklaved... Karl-Veur, an Impalaer brudet,
En amzer Vitinked ; tregont vloaz, pe ouspenn,
A stourmas d'o flega dindan e hourhemennou !!!

¹³ tud ar Sax : **notenn el leor orin** : Hirie, dindan lezenn Impalaer an Alamagn, daoust m'eo lezet, evid ober goap anezo, e ano a Roue gand ar Mestr.

Ar Sax d'an Deboner kant mil den a roas,
Ha gante, ar gwallreuz a oe hirroh, siwaz...
Koulskoude, e deg sizun e oe fin d'ar brezel
Ha trehet tud ar Sax gand paotred Vreiz-Izel !!!...

Pegoulz e paouezo, ma bro ger, da boaniou ?...
Pegoulz e vezo c'hoaz pare da houliou ?
Allaz ! ne deo ket c'hoaz an amzer,
Rag ne deo ket torret c'hoaz tamm kounnar an Deboner !!!

Nann, siwaz ! N'eo ket c'hoaz peurdorret o hounnar
Gand Impalaer Bro-Hall, hag e vignon Wichar...
Hag, evid diskouel sklêr n'ah-eus truez ebed
Da hortoz euz o ferz, setu-i pennfollet
Pa weljont eet da goll ar sklav hag an Teuton,
Da gemenn d'o zikour eur rummm tud digalon,
Heñvel ouz loened gouez, kriz evel tigréd,
Bugale an Hunned, an Avared anvet...

Ar re-mañ, er brezel, ne felle ket deze
Ober prizonierien... Kement den a goueze
En o galloud, raktal, a vije dibennet,
Hag ar penn-ze, gwad oll, a-ispill kordennet
E kerhenn eur marh gouez, evid diskouez d'ar bed
E oa an Avared tud hep kalon ebed
Kriosh evid tud gouez,bleiz, ha tigr ha leon,
Hag an oll loened mad a vev er hoajou don !!!....

*

O hervel d'hen sikour d'ober brezel da Vreiz
An Avared digar, an Impalaer Loeiz
A ziskouez en-devez soñj euz al le greet gwechall
Gantañ, pa oe laket da Vestr-Meur e Bro-Hall...

« Ne vin biken dineh, a lare da Witchar,
Tamm peoh, tamm joa n'am-bez biken war an douar
Nemed goude maro an diweza Breton...
M'hen tou dre zant Denez, ha ma le 'zo gwirion !! »

Spontusoh le kristen birviken na reas !!!...
N'eus forz, ma Breiz ! Doue n'hen selaouo ket c'hoaz...
Da wad a redo stank ha founnuz adarre,
Da wad ker birvidig... An Avared ive'
A welo pegen kreñv, pegen dispont eo c'hoaz
Da vibien, fiziuz oll en o Roue, er Groaz...
Da Zoue ha Morvan !...Bevet an Erminig !!!
Gwaz d'an enebourien !!! Argad !!! D'ar stourm, Breiziz !!!

*

Ha Breiziz, kustumet da falhad ar prajou,
Peb a falh en o dorn, er run, en traoñiennou,
A falhas, ken herruz, en emgannou digar.

E-leh yeot, pennou tud, penn Teuton, penn Avar.

Penn Saxon, ken gwad beo an enebourien-ze
A deilas o douar evid an Eost neve' !!!

Neuze an Impalaer, pistiget gand ar boan
Da veza bet trehet teir gwech gand Breiz-Vihan,
A halvas d'hen sikour ha d'hen veñji tud Frañs !!!

Va bro, gwechall, Loeiz, nemed gand dismegañs
Ne gomze ahanout... Na pebez kemm hirie !!!
Da baotred kaloneg ha Morvan, ho Roue,
A lak d'an Deboner ha d'e vignon Witchar
En o halon kemend a spont hag a gounnar,
Ken o-deus, er wech-mañ, laket stard en o fenn
Da blega, evid mad, dindan o gourhemenn !!!

*

E penn e zoudarded, an Impalaer Loeiz
A falvezas dezañ ober brezel da Vreiz...
Morvan, bete neuze, dirg an Deutoned,
Dirag arme ar Sax, dirag an Avared,
Dispont ha fiziuz oll, pa oa laret dezañ
E oa 'eneb tud Frañs e vije red bremañ
Peurober ar brezel, mervel pe beza treh,
Morvan en e galon, e savas eun tamm beh.

Rag tud Vro-Hall a oa brezelourien doujet,
Hag o brud, en o raog, a rede dre ar bed...

*

An Deutoned, tud Sax, an Avared ive',
Den, e Breiz ne ouie piou e oa an dud-ze,
Den, e Breiz, ne ouie penaoz e oa anvet
O mistri... Mez, hirie, eun Impalaer brudet,
Eun arme, kustumet da hounid abaoe pell,
Setu ar re a zeu da Vreiz d'ober brezel !!!

*

« Eun Impalaer !!! Henez, a laras Roue Breiz,
A zo, da vihanna, gwad kristen en e greiz...
Henez am-eus, pell zo, klevet brud anezañ...
Mall am-eus d'hen gweled ha da houren outañ !
Korv ouz korv, en on dorn peb a gleze pounner !!
Impalaer ouz Roue ! Morvan ouz Deboner !
Breiz-Izel ouz Bro-Hall !!! Ha, mar plij gand Doue
Lezel an Impalaer da drehi ar Roue,

Gwaz evidout, Morvan, gwaz evid Breiz-Izel,
Gwaz evid da bried, evid da daou vugel !!!
Mar de' red din mervel, kaloneg e varvin
Ha ker d'an Impalaer ma buhez a werzin...
Koulskoude, ma ouijen eh hellje ma maro
Gounid peoh hir, enor hag eürusted d'am bro,
Ma ouijen e kavje ma daou vab, ma fried
Skoazell ha divenn mad, pa vin-me diskaret,
Ma ouijen e vije Loeiz an Deboner
Eun tammig truezuz ha mad en o heñver,
Gand nebeutoh a geuz e larjen kenavo
Da gement a garan, d'am herent, d'am mamm-vro !
Mez ne ouzon netra !... Loeiz a zo digar
Ha muioh digar c'hoaz eo e vignon Witchar...
Oll dud Vreiz, marteze, ne dint ket tud leal,
Hag, en o zouez, a zo mignoned da Vro-Hall !!!

Ma ! brezel da Loeiz, brezel beteg ar penn !!!
Ar Werhez d'on zikour ha sent Vreiz d'on divenn ! »

*

Ne oa ket peurlaret gantañ ar hozmiou-ze,
Pa welas, en dremmwel, er hoad hag er mene'

Tud Vro-Hall o tostaad, stank evel ar stered,
Ha Loeiz en o fenn, gand e benn kurunnet.,
E gleze en e zorn, war eur marh gwenn pignet,
Hag e pep tu dezañ, e genta Baroned...

Er wech-mañ e vo red dit, ma bro, Breiz-Izel,
Ha d'ar Roue Morvan, pe drehi, pe vervel !!!!

*

Deiz spontuz !!! An douar dindan treid ar hezeg
A gren... El lanneier, el liorz, er vezeg¹⁴,
Ar gurun a hourdrouz, ar glao a gouez founnuz...
Eun avel dirollet, gand eun nerz didrehuz,
A ziskar derv, kistin, onn ha gwern, er hoajou !...
Ar chatal pennfollet a laosk youhadennou,
Ha garmou truezuz, o klask dre-oll goudor !!!
Ar bed oll o kemenn tremenvan an Arvor !!!!

V

Pa hoarveze an traou a zisplegom amañ
Breiz ne oa ket heñvel ouz ar pez eo bremañ.

¹⁴ er vezeg : ger al leor orin : er brouskoajou.

E koulz Morvan, el leh a welom hirie
Bourhig koant Priziag, tosta ribl an Elle
Ne oa nemed kpajou, hir ha ledan meurbed,
Pleustret gand loened gouez ha koz evel ar bed.

Er hoajou gwechall, a lar c'hoaz an dud koz,
E teue an "Druzed", war-dro hanternoz,
`Da zastum "Uhel-varr d'ober sakrifisiou
Evid gounid bennoz ha skoaz o Doeouou...

Er hoajou, liez, gwad mab-den a redas
Founnuz evel eur ster, da ruzia ar yeot glaz...
Er hoajou-ze, Marzin, an enkantour brudet,
A ganas e werziou d'an hekleo sebezet.
E vouez a oa ker skiltr, e gan ken dudiuz,
Ken ar bleiz, an hoh-gouez, a zerede doujuz
D'hen selaou, ken ar ster a chome hep trouzal,
An evned hep kana, an deñved heb blejal...

*

Peleh emañ bremañ da delenn aour, Marzin ?...
Pa ne glever mui ken, e Breiz, he mouez lirin ?...

*

O kuitaad ar hoad don, Morvan hag e arme
A gavas en eun taol tud Vro-Hall diraze,
En-dro d'o Baroned renket mad ha diskuiz,
A-uz d'o fenn banniel an Impalaer Loeiz...
Neuze, e oe klevet youhadennou spontuz
Na lavaras biskoaz an hekleo randonuz
Re all heñvel oute...- « Morvan ha Breiz-Izel ! »
« Bro-Hall ha sant Denez ! » - « Pe drehi, pe vervel ! »
« Gwaz d'an enebourien ! » -« Bleizi Breiz d'ar maro ! »

« Bevet an Erminig ! » - « A-raog evid or bro ! »

Dreist an oll garmou-ze, o klevet gwech hag all
Mouez korn bual tud Vreiz, tron tompillou Bro-Hall

En em veska gand trouz euzuz ar hlezeier,
Gand strakl ar hurunou ha klemmvan ar hleier ;
Ar hezeg, ouz ar brid amzeñt¹⁵, a hourine,
Ha douar kaled Breiz gand ar spont a grene !...

Morvan, eñ, ne wele nemed an Impalaer.
« A-raog ! Morvan ha Breiz !! » Setu-me, Deboner !
A-raog ! en an' Doue ! A-raog, Morvan ha Breiz !

¹⁵ amzeñt : dizent.

« A-raog ! Gwaz da Vro-Hall ! Gwaz dit, trubard Loeiz ! »

Ha Morvan d'an daou-lamm... E varh gwenn eveltañ
A oa, me 'gred, kounnar an ivern ruz ennañ...
« A-raog ! a-raog ! » A-dreuz ar park hag al lanneg,
A-dreuz an dour, ar hoad, ar fank, an hent meinek,
Morvan, war varh, a nij evel eul luhedenn
War-zu arme Bro-Hall, e zell rust, sonn e benn...
« A-raog, va zud, a-raog !...Pe dreh pe vervel !...
Gwaz ha mez d'an trubard ! Bevet or Breiz-Izel !...
N'eus forz pe tud Vro-Hall a zo kalz pe nebeud !

Enebourien Breiz int, rag-se truez ebed !... »

Hag e dud war e lerh, ken prim hag an avel,
O krial en eur vouez : « Pe dreh pe vervel !!! ».

*

Allaz ! n'eo ket a-walh beza tud a galon.
Tud a gar o Mamm-Vro, tud leal ha gwirion,
Evid gounid an treh, kleved a rez, Morvan ?...
Penaoz gounid, lar din, pa gavo peb unan
Euz da dud deg soudard a Vro-Hall dirazañ ?...
Penaoz gounid, Roue ?... Setu-te mud bremañ !...

Emberr e lavares : « An treh pe ar maro ! »

Allaz, teir gwech allaz ! Me a glev tro-war-dro
Gram brezel tud Vro-Hall hag hinipaotred Vreiz.

Ha kalon peb unan a lamm stard en e greiz...
« An treh pe ar maro ! », Roue, setu da her !...
Dalh soñj mad anezañ, rag tud an Deboner
O-deus touet, deh c'hoaz, ho kas oll d'ar maro,
Da zoudarded ha te, ha peurziskar or Bro...
Mired a raint o le !... Morvan, red eo mervel,
Evid miroud enor ha brud-vad Breiz-Izel !!!....

*

Biskoaz ne oe klevet garmou estlammusoh !
Biskoaz ne oe gwelet eun emgann euzusoh...
Tud Vro-Hall a wel sklêr ema an treh gante...

Tud Vreiz a oa eo red gwerza ke o buhe' ...

Tud Vro-Hall en emgann, a zo deg ouz unan...
A baotred Vreiz-Izel, Impalaer, peb unan
A dalvo deg soudard !!! Mar treher an Arvor,

Ar vro baour-ze, Loeiz, a viro heh enor !!!
Tal gwenn an Erminig a vo didach bepred,
Ha n'eo ket hirie c'hoaz hen gweli mastaret...
Skuiz o skei gand kleze, pep soudard a Vro-Hall
Hebdale (tra spontuz !) a gemer e vouhal...
Pep taol a fraill eur penn, a droh eur vreh, eur har !!!
N'eo ken eur stourm leal, eul lazerez dispar
Eo a roas an treh da Vro-Hall, en deiz-se...
Eur vez eo, Deboner, beza treh er stumm-ze !!!
Hen gouzoud mad a rez, pa'z kwelan o tehel,
Evid na weli ket tremenvan Breiz-Izel !!!

*

Koulskoude tud Vorvan, eur gounnar ruz enne,
A stard en o daou zorn o freillou gwern neve'.

E beg o houist¹⁶, tachou braz ha pounner meurbed
Hag, evel pa vijent, el leur, o torna ed,
E skoont a-nerz breh war bennou tud Vro-Hall,
O krial : « Breiz a-raog !!! ». Peb den, evel eun dall,
A sko a-gleiz, a-zehou, ha soudarded Loeiz
A gouez stank d'an douar, evel pennou gwiniz.
E-pad an Eost, er park dindan falh ar meder...

Na ker e kousto dit da hounid, Deboner !!!...
-« Ra vevo Breiz-Izel !!! » - Gwechall, ar Romaned,
Pa glevent ar harm-ze, a dehe kuit, spontet,
A-dreuz lanneier Breiz, ken prim hag ar gedon...
Da zoudarded ivez, Impalaer digalon,
A oar bremañ pezh tud eo paotred an Arvor,
Pa stourmont da zivenn o buhez, o enor...

Setu i, a-gantchou,, skignet war an douar...
Ha stad a zo ennout, en da vignon Witchar ?...
M'hel lar a-nevez c'hoaz, an treh a gousto ker
Da Vro-Hall koulz ha dit, hag e-pad pell amzer.

Pa zeuy en da spered ar soñj deuz an deiz ma',
E kleui, gand ar spont, da galon o krena !!!
« Neb a had an avel a zastum an arne'... »
« Dant evid dant », Loeiz... Dalh soñj a gement-se !

Koulskoude an emgann a bad beteg an noz...
Ne glever a bep tud nemed klemm ha malloz...
Breiziz ha tud Vro-Hall, korv ouz korv o hourenn,
An eil war egile a gouez war an dachenn...
Dre-oll tud goullet... Dre-oll, tud o vervel.

Berniet war dud varo !... E pep tu, en dremmwel,
An diou arme mesket, hag ar gwad o redeg,

¹⁶ o houist : o gwalenn.

Oh ober poulladou, er re¹⁷ ar hezeg
A lamm, pennfollet krenn...Dre-oll hirvoud glahar !!!

Doue, pebez gwalenn !!! Loeiz ‘zell Witchar,
Na pegen kaer labour !... Ra vezo milliget
Kement den a zegas ar brezel war ar bed !!!

An emgann a badas keit hag ar sklêrijenn...
N’en em wele mui ken tud an diou gostezenn,
Hag, hebdale, e oe red-mad d’an oll paouez...
Hag a-hend-all, derhel e vije bet diêz,
Ken fêzet ha ken skuiz e oa ar zoudarded,
Ha bremañ, a bep tu, siwaz, e oa kouezet,
Ken ar re o-devoa saveteet o buhe’
E oa trugarezuz an eil hag egile.

*

Dorn Morvan a skoas er gann, an taol kenta
Hag a zalhas da skei beteg an diweza...
Gand piou ez ay an treh, gand Bro-Hall pe gand Breiz,
Gand Morvan Meur pe gand an Impalaer Loeiz ?...

An heol a yee da guz ha goloet a wad,
Morvan, war e varh gwenn a chomas eur pennad
Da zizeha ar c’hwez a ruille war e dal,
Pa welas, en eun taol, en arme tud Vro-Hall,
Eun denjentil brudet dre e nerz hag e vent,
Hag e ano Cossus... Raktal, gand eur skrign dent,
Ha d’an daou-lamm, o vond a-ziarbenn dezañ,
Savet e speg a-uz d’e benn : « Gall, emezañ,
Pell zo am-boa-me c’hoant da ginnig dit eur prov...
Dal ha dalh evid mad va speg e-kreiz da gov !... »

Raktal e from ar speg, o nijal dre an êr.

Ha, prest, e kouez war skoed soudard an Deboner...

Cossus ne fiñvas ket, daoust ma oe rust an taol,
Skiltr evel war an tomm trouz pounner ar morzol...

Distag hag heb dale pennad ebed, Cossus
En arbenn da Vorvan a red d’an daou-lamm ruz :

« Bet am-eus, emezañ, da brov, Breziad morgañ...
D’az tro, dal va hini, ha lar n’eo ket koant ! »

Gand eun taol gwall ker rust ha ken taer e skoas
Morvan, ken Roue Breiz diwar varh a gouezas...
Cossus n’hel lezas ket da zével a-neve’...
Ker prim hag an avel e tennas e gleze
Hag, o weled Morvan kouezet war an dachenn,
Gand eun taol a nerz breh hen dibennas a-grenn !!!...

¹⁷ er re : e pere, el leor orin.

Lorh ha fouge ennañ, goude eun taol ken kaer
E stagas da drial : « Bevet an Denober !...
Setu maro Morvan !... Gwaz ha mez da Vreiziz !... »
-« Na gwaz na mez drezout, dijentil diaviz,a
A lavaras dezañ eur mignon da Vorvan...
« Da zen, m'hen tou, ne ri diwar-vremañ nep poan !... »

Hag eun taol bouhal a-nerz breh war e benn,
Hen stlejas maro-mik war Vorvan, el leurenn !!!...

*

Trehet Breiz, el leurgann ne gleved, gwech hag all.
Nemed eun den o klemm, eur marh o c'houirinal,
Ha, pa zavas al loar, ne weled tro-war-dro
Nemed brini e-leiz war ar horvou maro,
Nemed dour an Elle o kas war-zu ar mor
Gand tud Vro-Hall mesket gand gwad tud an Arvor !!!

*

Breiz-Izel, skuill daerou !...Hirvoud, rouanezig !
Setu maro Morvan !... Lavar d'az taou vabig
Ez eo kouezet, a-hont, da bried hag o zad
Evel eur gwir Roue, evel eur gwir Vreizad,
Hep biskoaz enebour ne welas e zeuliu !...
Desk d'an taou vab kerzed dalhmad en e roudou,
Desk deze karoud Breiz ! Ra vint, dreist-oll, tud kreñv !!!

Prest da veñji o zad, pa blijo gand an Neñv,
Prest da zivenn o bro hag on Erminig wenn...
Red eo ma vint o-diou glan ha gwerh da viken !!!

VI

En o hastell, a-hont, tost d'o mamm intañvez,
Daou vab Morvan-ar-Meur a greñva beb devez,
Ha, beb devez ivez, en o halon dener,
E kresk ar gasoni 'eneb an Deboner,
'Eneb Bro-Hall¹⁸, 'eneb oll enebourien Vreiz...
Kalon o zad, a-bez, eo a lamm en o hreiz !!!
Gand an daou vugel-ze, gra fouge, Breiz-Izel,
Daou vab gwir da Vorvan int ! Er henta brezel,
E weli ez int c'hoaz a ouenn on tadou-koz...
Fiziañs enne, va Breiz !... Ro deze, da hortoz,
An devez ma vo red mond d'ar gann adarre¹⁹,

¹⁸ 'Eneb Bro-Hall : **notenn gand "Embann an Hirwaz"** : anad eo e oa Gwennou eun nasionalist !

¹⁹ An devez ma vo red mond d'ar gann adarre : **notenn gand "Embann an Hirwaz"**. Feuket braz e oa bet an dud gand treh ar Brusianed e 1870 war Bro-Hall.

Da vennoz, da oll zoñj ha da oll garante' !

*

Dindan galloud Bro_Hall, Breiz Vihan, pell amzer,
A chomas daoubleget !... Re yaouank, re zister
E oa c'hoaz bugale ar Roue braz Morvan
Evid he zenna krenn a zujidi, a boan...
Mez, eun deiz, e klevjont o halon o tridal
Gand hast da vond, d'o zro, da stourm 'eneb Bro-Hall.
« Poent eo, a lavaras d'e vreur, Nevenoe,
Diskwel da Garl-ar-Moal²⁰ ez eus c'hoaz eur Roue
O ren ar Vretoned ha n'en-deus spont ebed
O vond da stourm outañ, hag ouz e zoudarded ! »
Ha setu an daou vreur o vond war-zu Bro-Hall,
War o lerh Breiziz oll, o banniel o nijal,
Banniel an "Erminig", ledan ha lugernuz,
Ha gwenn evel an erh dindan an heol skeduz !!!
O vond da stourm, Breiziz a gane en eur vouez.

Barzoneg kaer Morvan a glever aliez
Kana c'hoaz en or bro war ar mêz hag e kêr...
« Barzoneg stourm Lez-Breiz²¹ », er stumm-ze hen anver.

Meulodi da "Lez-Breiz" ! Gloar, enor da viken !
Eun devez goañv, a-hont, e goueled eun draoñiuenn
Anvet "Traoñienn Balon"
Hag en deiz-se, d'he zro va Breiz ounezas.

Pariz, e miz Here 1894.

Notenn gand "Emgann an Hirwaz"
Sellit ouz eul leor istor. Disheñvel euz skrid Gwenno e vo.

²⁰ Garl-ar-Moal : notenn el leor orin : Mab Loeiz an Deboner, hqag Impalaer Bro-Hall war e lerh.

²¹ Lez-Breiz : lesanvet e oe Morvan evel-se.